

Egy régi könyvtáros-mohikán emlékeiből

Ahogy lehet(ett)

5.

*Emlékezzünk a régiekről és a ma
– Történeti nem-„mohikán” vissza- és előrepillantás –*

A múltról

Ezúttal nem személyes emlékeinek kútjából merít a szerző, hanem egy ma is időszerű 1871-ben kiadott kötetből. A kötet egy az Eötvös József kultuszminister megbízásából végzett vizsgálódások következtetéseivel foglalkozik.* Másodjára pedig az élő máról elmélkedik jelen közlemény szerzője.

A kötet közvetlen apropója „a jelenleg folyamatban lévő országos költségvetési tárgyalások...” (visszatérő történeti motívum).

Vannak „országosoknak tekinthető közkönyvtáraink (az akadémiai, egyetemi és múzeumi)” és „szándékoltatik egy országos könyvtár létesítése”. De vajon lehetséges-e? A példakép a British Museum, a Bibliothèque Nationale és a müncheni nagykönyvtár. De az egyetemes könyvtár költségei „kiáltó ellentétben állnak szegénységünkkel” (ez is ismerős, 1–2 old.), megvalósításához „első alapul a meglevő három közkönyvtár tekintendő inkább, melyeket csak kiegészíteni kellend” és ez „nemcsak óhajtható, lehetséges is”. Szép, archaikus, tanulságos mondatok. De nézzük tovább.

Az eötvösi koncepció, illetőleg az azt tükröző könyv egy ma is időszerű kérdést böncolgat, hogyan lehetne megvalósítani egy olyan valóban egyetemes könyvtárt, amely a fejlett országokban szokásos. Vagyis, hogy a nemzeti könyvtár egyben a legjelentősebb, vagy egyike a legjelentősebb általános országos tudományos könyvtár is legyen. A magyar történeti fejlődés folytán – egyéb történelmi sajátosságok mellett – ilyen könyvtár Magyarországon nem jött létre és minden bizonnyal **most már nem is fog**. Ebben egyebek mellett része van annak is, hogy mind a „múzeumi” (1802, OSZK), mind pedig az „akadémiai” (1826), **alapítványi** intézmények voltak, és mind gróf Széchényi Ferenc, mind pedig gróf Teleki József alapító atyák más-más rendeltetést szántak a két intézménynek. Az előbbit egyértelműen hungarikakönyvtárnak, az utóbbit a magyar nyelvnek a tudományok művelésére alkalmassá tételére és ezáltal a tudományok hazai művelésének előmozdítására szánták. Amint Szász megjegyzi: „Szegényebbek vagyunk, mintsem ezt komolyan remélhetnők...”, mármint az egy teljes és egyetemes könyvtár létrehozását. Amit azonban lehetségesnek tart, útmutatás is lehetne a mai és a jövő kultuskormányzatok részére, az az, hogy a három nagy-

könyvtárnak „az ország igyekezzék mindeniknek a hézagait pótolni...” és a kormányzatok felelősségévé tenni **segélyforrásaik** állami biztosítását a külön-külön igazgatott és a fenntartók által költségvetésileg szétördelt támogatások mellett. Ismeretes, hogy jelenleg az OSZK–MKM, az Egyetemi Könyvtár a felsőoktatási, míg a MTAK az akadémiai büdzséből táplálkozik (alapítványi és egyéb esetleges pályázati forrásokat nem említve). E helyzet és általában a könyvtárak szervezett együttműködésének korrekciójának szükségességét Szász – és patrónusa **Eötvös** idestova 120 évvel ezelőtt felismerte.¹ Az a sajtóban időnként feltűnő archaizáló „a nemzet bibliothekája” alatt valójában a három nagykönyvtár értendő és persze nem büdzsé szempontjából, hanem **tartalmilag, funkcionálisan**. Analógiával: a Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria egyaránt a nemzeti képzőművészeti örökség **alapvető** részei (ami nem csorbítja persze egyéb országos múzeumok nemzeti, országos voltát, mint amilyen az Iparművészeti vagy a Néprajzi Múzeum).

Itt egy kitérést is teszek. A **reformkor** szellemének megfelelően – és a kelet-európai fejlődés szerint – a „nemzeti” használatos az „országos”-ra. A nagy nyugati intézményeknél a nemzeti többnyire **országost** jelent (mint Szásznál is), így például a CNRS-ről, vagy a National Science Foundation-ről (a legerősebb francia, illetve USA tudománypolitikai szervezetek) mindenki országos központra, illetve alapítványra gondol, mert magától értetődik, hogy egyben nemzetiek is. Vagy, mit szóljunk arról, hogy Franciaországban vagy Angliában még országos értelemben sincs elnevezésben nemzeti színház, hanem az előbbinél pl. a Comédie Française tölti be ezt a szerepet.

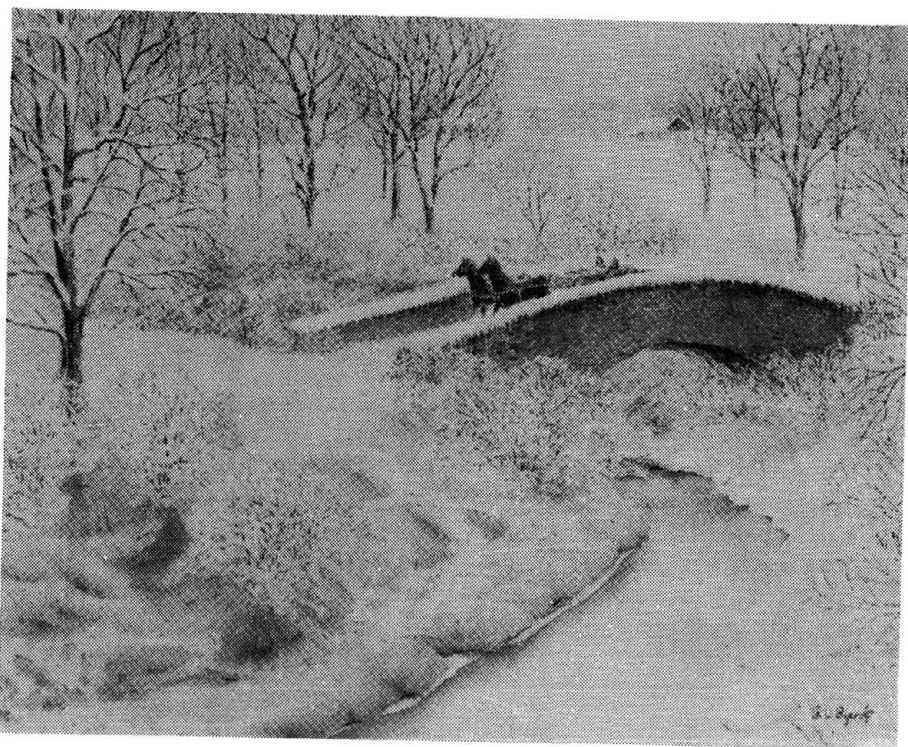
De maradjunk Szász Károlynál. Ma már több országos és nagykönyvtára is van az országnak, a debreceni Universitas, OMIKK, FSZEK stb., amelyek szintén a nemzeti „patrimónium” részei, de a három nagykönyvtár együttesének anyagi forrásbiztosítása és bizonyos közös igazgatási kezelése olyan gondolat, amely egyén **konzorciális** lehetőségek mellett felmerült a kormány Tudománypolitikai Bizottsága megbízásából készült tanulmányban más konzorciális alternatívákkal együtt.²

A mának

Így kapcsolódik valóságos szervezett együttműködéssé a könyvtárak szelektív fejlesztése a nemzetközi integráció érdekében is a hazai integráció céljából a múlt reális, előremutató elképzeléseihez.

Az előbb jelzett „Előterjesztés” 3 nagy kategóriába csoportosítja az ország meghatározó tudományos könyvtárait: a. **hungarika könyvtár** (OSZK–ELTE–MTA), b. **ágazatiak**, c. **regionálisak**. Ezek részletezését, indokait, az önkormányzati könyvtárak helyét az országos információs rendszerben ld.³ alattiban.

A mának is szóló intelem, hogy „Akarhatjuk-e, hogy pl. 10 könyv közül melyek mindenikének legalább egy példányban megléte kívánatos... talán négy, két vagy három példányban, három vagy négy pedig egyben sem?” Mindez persze a könyvtárügy egészére vonatkozatható, továbbá „...egyöntetűen és tervszerűleg eszközölni gyarapításukat”, ami persze a három nagykönyvtárat illeti. Nem sok-e már az archaizálás, de oly szépen hangzik: „mind a három könyvtárra eredete,



Szájjal festette R. Rycroft

eddiggi rendeltetése, jelenlegi tényleges állása s ehhez képesti természete bizonyos külön jellem saját bélyegét nyomja, melyet ignorálni ép oly kevésbé lehet, mint letörölni rólok sem könnyű, sem célszerű nem volna.” A cél pedig a három könyvtár, ha részben fedezi is egymást, ami már most is megvan, de hézagaiban ki is egészítse egymást, illetőleg az egyetemes tudományosság kívánalmaival szemben hézagokat többé ne engedjen s így, bár három helyen felállítva... együttvéve mégis egy teljes, egyetemes országos könyvtárt képezzen”, kielégítve ezáltal a **könyvtár szomjat**. (Szász id. mű 6–9. old.) Szász, miután mindhárom könyvtár sajátosságait ma is érvényes érveléssel elemzi különösen a beszerzési politikát illetően (a segéd- és reference könyveket „felütő munkáknak” titulálva), a következőkben összegez: „A m. nemz. muzeumi: tisztán magyar könyvtár...; az akadémiaé a tudománynak... előbbrevitelére rendeltetett, de amellet jellemzetesen magyar nyelv és irodalom...; az egyetemi a mennyiben a más kettő által fődözve nincs, egyetemes jellemű.” (Szász id. mű 27. old.)

A múzeumi könyvtárról fontosnak tartja megjegyezni: „... hungarica jellemét letörölni, hogy egyetemes könyvtárrá erőszakoltassék, a legszerencsétlenebb eszme; nem lenne többé az, a mi, s nem lehetne azzá, a mivé czéloztatnék.” (Szász id. mű 35. old.)

A kis kötet legfőbb következtetése azonban az, hogy „sem egészen új országos könyvtárt”, sem külön-külön három egyetemes könyvtárt nem lehet létrehozni, lehetetlen egyesítésük, viszont **terveszerű egységet** (a tervezés fogalma már ak-

kortájt elfogadott volt) kell belevinni működésükbe, hogy tökéletesen pótolják egy országos egyetemi könyvtár hiányát, egy **háromságot** képezzenek. Országos könyvtári főigazgatót javasol a kapcsolat megszilárdítására a három nagykönyvtár „fő-őreivel” (igazgatóival) kollégiumot alkotva. (Szász id. mű 29. old.) A három igazgató önállóan intéznék könyvtárai ügyét és a fenntartókkal való kapcsolatot, de „a három könyvtár gyarapítására összesen az állam által adatik”, felosztását a közoktatási miniszter határozza meg a főigazgató meghallgatásával. (Szász id. mű 31. old.)

Igaztalan lenne a mával szemben nem említeni hasonló és a kornak megfelelő módosításokkal és országos rendezési cézzal végiggondolt törekvéseket, amelyek ugyancsak tervezetek maradtak:

- a) Megalakulna egy a magintézmények vezetőiből álló tanács, amelyben az elnöki és titkársági teendőket váltakozva töltik be. Más e rendszerekhez tartozó könyvtárak e tanácsban képviseltetik magukat. A tanács hatásköre csak az országos feladatokra terjed ki.
- b) A résztvevő könyvtárak egyenrangúsításával... – a vázolt feladatok és a központi támogatások függvényében – függetlenednek a fenntartóktól... egyeztető tanács [koordinálna].⁴⁾

A tanulmány a „**kötelmi példányok**”-ról is kísérteties, amit mond: „A kötelmi példányok rendszere ellen az ipar szabadság szempontjából lehet elvi ellenvetést támasztani” (Szász id. mű 33. old.), de ha egyfajta különleges adónak tekintenék az ellenző érvelésnek megszűnne a súlya.

Szász **Toldy** Ferencnek és **Hunfalvy** Pálnak köszöni meg az Eötvösnek írt jelentésben nyújtott segítséget.⁵ A felfedezés örömevel a ma könyvtárosai (különösen a három nagykönyvtár) köszönetüket úgy fejthetnék ki legméltóbban, ha akár legszerényebb reprint formájában – felsőoktatási ajánlott tankönyvként is – kiadnák ezt a kis remekművet. A virtuális könyvtárról szóló tömérdek írás mellett most is tanulságos olvasmány.

Jegyzet

- 1) Ugyanígy Magyary Zoltán a ma már a közigazgatástan klasszikusának tekinthető „A magyar tudománypolitika alapvatése” szerkesztője Bp. 1927. (300–311., 315–317., 348–349. old.)
- 2) Min.Eln.Hiv. Tud.pol.Titk. XXVII–987/1992. Előterjesztés a szakirodalmi információpolitikáról. Készítette dr. Rózsa György. 14–15.old. Jóváhagyta a TPB dec. 14-én Mádl Ferenc tárcanélküli miniszter, a TPB elnöke.
- 3) Tud. és Műsz. Táj. 39. évf. nov. dec. számában, 486. old.
- 4) Előzetes Rendszerterv az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer megvalósítására. Könyv-Könyvtár-Könyvtáros. 1994. március–május különszám. 23. old.
- 5) Mindketten az MTA tagjai voltak. **Toldy** Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész, az MTA titkára, a könyvtár állománya katalógusának és első ügyrendjének (1848) megalakítója, 1864-től az Egyetemi Könyvtár igazgatója; **Hunfalvy** Pál (1810–1891), nyelvész, etnográfus, 1851-től az MTA főkönyvtárnoka.

Rózsa György

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA),
az MKE Könyvtárostanárs Szervezete és Gyermekkönyvtári Szekciója
országos pályázatot hirdet

"Segített a könyv, a mese" címmel.

A pályázatra várunk olyan **2-3 oldal terjedelmű** írásokat: emlékeket, vallomásokat, történeteket, esettanulmányokat, melyek arról szólnak, hogy valaki életének egy időszakában, szituációjában - akár nehézségekkel, konfliktusokkal teli válsághelyzetekben vagy épp ellenkezőleg: túlaradóan boldog, örömteli, időszakban - **a könyv, az irodalom, a mese segítségével** tudott túljutni vagy tudott mást túljuttatni a nehézségeken, annak semmihez sem hasonlítható és semmivel sem pótolható, csodálatos hatása révén sikerült rossz vagy jó élményeit feldolgozni, feloldódást, nyugalmat, megbékélést találni.

Részlet egy könyvtárosnővel készült interjúból:

"... Elmentem orvoshoz, azt hittem, szemüveg kell, de megállapították, hogy zöldhályogom van. Rettenetes érzéssel, mindenre fölkészülve mentem a kórházba, nagyon féltém az operációtól. A műtét előtt egy nagy előkészítő teremben vártam, csöppeket adagoltak a szemembe, azután nem nyithattam ki, reszkette vártam a soromra. Ebben a teremben nagyon sok gyerek volt, sirtak, nyöszörgöttek, kiabáltak, éktelen zaj volt. Egyszer csak azt vettem észre, hogy egy kisgyerek álldogál mellettem. Megkérdeztem tőle, hogy hívják, hányadik osztályos, mit szeret az iskolában, mit csinálnak a szülei, és mondogattam neki, hogy nem kell félni, hiszen a bátor nyuszi se félt. Közben éreztem, hogy egyre többen állnak körülöttem, innen is, onnan is simogat egy kis kéz. Lassan csendesedett a terem, és én kérdeztem: ismeritek a bátor nyuszi meséjét? Elmondtam, és mire a végére értem, egy nyöszörgést sem lehetett hallani, és bennem is föloldódott minden feszültség, már én sem féltém."

Biztosak vagyunk benne, hogy ilyen és ehhez hasonló esetek százait tudnák elmesélni **szülők és gyerekek, nagyszülők, óvónők, tanítók és tanárok, gyógypedagógusok és szociális gondozók, orvosok, pszichológusok, kórházi nővérek, lelkesek, könyvtárosok** - akik egyedül vagy egymással összefogva, átélőként vagy közvetítőként voltak részesei ilyenféle élményeknek. Felhívásunk tehát valamennyiükhöz szól!

A pályázat nyertesei 5000 - 20 000 Ft közötti díjazásban részesülnek.

A pályamunkák kötetbe foglalását, publikálását is tervezzük.

Beküldési határidő: **1997. február 15.**

Beküldési cím: **Bartos Éva, "HUNRA-pályázat" 1371 Budapest 5, Pf.: 487**
Tel/fax: 118-5815, 118-5914

A borítékra írják rá: **HUNRA - pályázat**



A Könyvtári és Informatikai Kamara hírei

A Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt. és a kamara között született megállapodás értelmében a gyár 200 ezer forinttal támogatja a Könyvtári Levelező/lap megjelenését.

Az MKM Könyvtári Osztálya felkérésére a kamara is összefoglalta véleményét a készülő könyvtári törvény tervezetével kapcsolatban. A képviselő-testület és a tagság általában egyetértett a törvény koncepciójával, de a minisztériumhoz eljuttatott levélben néhány észrevételt is megfogalmazott. A kamara túl részletezőnek találja a törvénytervezet némely pontját, ugyanakkor úgy véli, hogy a felvázolt rendszerbe szervezesebben kellene illeszkedniük a felsőoktatási, az iskolai és a szakkönyvtáraknak. Javasolja a „nyilvánosság” fogalmának bővítését, az ingyenesen használható dokumentumok körének meghatározását és nem utolsósorban azt, hogy hangsúlyosabb szerepet kapjon a törvényben a könyvtári rendszer egészének működése. A képviselőktől érkezett konkrét módosítási javaslatokat továbbítottuk a minisztériumnak.

Október 17-én választmányi ülést tartott a Magyar Kulturális Szövetség, ezen a kamarát Zalainé dr. Kovács Éva elnök képviselte. Az ülésen Török Imre beszámolt a KIÉT előző napi összejövetelén elhangzottakról, többek között arról is, hogy 1997-ben 20%-kal csökken a költségvetési szféra dologi kiadásaira szánt összeg, míg például az energiaárak 20%-kal növekednek. A csökkentés ellentételezésének alapját a saját bevétel 18%-os növekedése kell hogy adja, de a kb. 18%-os jövedelemnövelés alapja is a saját bevétel. A nem túlságosan biztató hírek után Kopátsy Sándor tartott előadást „Van-e kiút a kultúrában?” címmel.

A KIK elnöke a többi kamara elnökével együtt meghívást kapott a közigazgatás korszerűsítésének kormánybiztosától egy kötetlen beszélgetésre. A megbeszélésen meghallgatták a reformprogramban érdekelt kamarák felvetéseit és igényeit. A kormánybiztosnak az év végéig kell a kormány elé terjesztenie a reform végrehajtását szolgáló kormányzati feladattervet, amely a minisztériumok rövid- és hosszútávú intézkedéseit foglalja magába, ugyanakkor figyelembe tudnák venni a kamarai oldalról jövő kezdeményezéseket is. A reform célja a kicsi, de hatékony államigazgatás megteremtése. Közreműködést várnak a kamaráktól a deregulációs folyamat elősegítésére, az államigazgatási feladatok átadása tekintetében és egy újfajta tárgyalásos metodika, a megállapodásos szabályozás vonatkozásában.

Október 26-án könyvtári napot tartott a Bartók Rádió, ehhez kapcsolódóan kivételesen szombaton ült össze a KIK képviselő-testülete. Sajnos az előzetes

egyeztetések ellenére nem készültek volna hangképek a délutáni nyilvános ülésről, ezért az végül el is maradt, délelőtt viszont nagyon hasznos megbeszélést folytatott a testület a meghívott vendégek, Ambrus János, Billédi Ibo-lya és Pröhle Éva részvételével. Mivel egyre több könyvtár érzi úgy, hogy az önkormányzatok információ szolgáltatásában bizonyos visszahúzódnás tapasztalható, ugyanakkor a rendelkezésre álló anyagok feldolgozása és szolgáltatása sem egységes, az állampolgárok viszont fokozottan igénylik a részletes tájékoztatást, felmerült annak a gondolata, hogy ki kellene dolgozni egy programot ennek a problémának a megoldására. A képviselők egyetértettek abban, hogy az Országgyűlési Könyvtár bevonásával kell megkeresni azokat a pályázati lehetőségeket, amelyek módot adnak egy projekt kidolgozására.

A KIK és a MAK közötti hagyományos együttműködés alapján a kamara védnökséget vállalt az „Információ az információról” címmel megrendezésre kerülő DAT napok egyik szekciója fölött. A szekció október 31-én ül össze „Könyvtár – dokumentumtár – információtár” címmel.

November 18. és 22. között kerül sor a salgótarjáni könyvtári management és marketing tanfolyamra, melyre 27 résztvevő jelentkezett a legkülönbözőbb könyvtártípusokból.

Tagozati ülést tartott október 29-én Szentendrén a KIK Megyei Könyvtári Tagozata. Az ülés témája a könyvtári törvény tervezete volt, aminek megbeszélésén részt vett az MKM Könyvtári Osztályának vezetője, dr. Skaliczki Judit és a Közművelődési Főosztály tanácsosa, Bariczné Rózsa Mária.

Ugyanez volt az egyik hangsúlyos témája a Városi Tagozat ülésének is, melyre november 7-én került sor, az OSZK-ban. A törvény tervezetéről dr. Skaliczki Judit beszélt. A központi szolgáltatásokról Biczák Péter, a Pest Megyei Könyvtár igazgatója tartott előadást a kollégáknak.

A KIK Tudományos és Szakkönyvtári Tagozata december 4-én rendezi meg tagozati ülését az OSZK VI. emeleti előadótermében.